Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 19 ИЮЛЬ, 1988 ШУ. ★ № 86 (7589). ★ Мах 3 кеп.

Яхьа дневник

◆

ЛаьрхІар кхоачашду

Халонаш дукха йолаш дІадола даьдар шийтталагІча пятилетка кхоалагІа шу Карабулакерча рудай йоацача гІишлон материалий завода коллективо. ХІара дийнахьа хІана дац аьнна, болх юхатетта бахьанаш нийслора укхаза. ХІаьта а кулгаш Іодахий танзар предприяте къахьегамхоша, шоашта хьалхашка латта планаши социалистически декхараши кхоачашдара берригa низ тІабахийтар цар.

КІезига дац завод хьалъяьча гІишлонхоша дита кхоачамбоацараш а. Шоай керттера болх бешше а, уж дІадаха дезаш я коллектив. Из бахьан да эгара хьалха предприятена ший проектни низага кхача таро ца лур.

— Шеко яц, тхоашта могар а ца могар а оаха даьлга, — йоах завода парткома секретара Х. Мархиева. — ДІабахача ялх бетта дикка дукхагІдолча техникo - экономически хьокхамех планаш тІехкхоачашъяьй, арахийцай 1350 эзар сома маьха продукци, планагІа 1294 эзар сома маьха мара йоацача. Наьха хьинар айдаьр, керттерча даькъе, июнь бутт чакхбоаллаш Москве ший болх дІаболабаь XIX Ерригсоюзни партийни конференци яр. Къахьегама толамашца накъаяхар парте форума тха барттайна интернациональни коллектив.

Овсаре къахьега нах кІезига бац заводе. Царех ба водителий бригада бригадир Боргер Арнольд Константинович, смена мастер Мархиев Беслан, кхыбараш. ХІанз цар а цар новкъосташа а боккха теркам тІабохийт карарча шера социалистически декхараш ханал хьалха кхоачашдара.

Деша дай бац

Массехк шу да «Автоспецоборудование» яхача опытно-экспериментальни завода гІулакхаш юхадала доладенна. Низкъала мара кхоачашйинзар цун коллективо соахкара планаш. ХІаьта шийна хьалхашка лаьттача социалистически декхарех вІалла лоархІайинзар из. ТІаккха мишта латт укх шерара гІулакхаш?

— Уж дика да ала йиш йолаш дац, — аьлар предприяте керттерча экономиста Гречихина Светлана Петровнас. — Дуккхача хьокхамегІа планаш кхоачашъяьяц. Царех керттердар — цІена пайда баккхар. Бе беза пайда 1303 эзар сом болаш баьр 1211 эзар сома маьха мара бац.

Иштта заводо кхоачашъяьяц госзаказа план а. Къаьстта садуаш да кийча продукци маьхалйоаккхача этта хьал. Цох йола план 9 процентага дІагІортташ мара яьяц укхаза.

Завода кулгалхой Іемаб дерригa бехкаш шоашта бийдал хьакхухьийтача мехка кхыча предприятешта дІатІадехка. Металл тоъац, оатхалаш яц, яхаш Іокад уж. Цхьабакъда, уж ханнахьа Іалашъе бицлу.

ГІулакхаш хувца ца лой, тамаш я-кх завода коллектив карарча шера декхарех лоархІайой.

ХЬУВКЪАМ-88

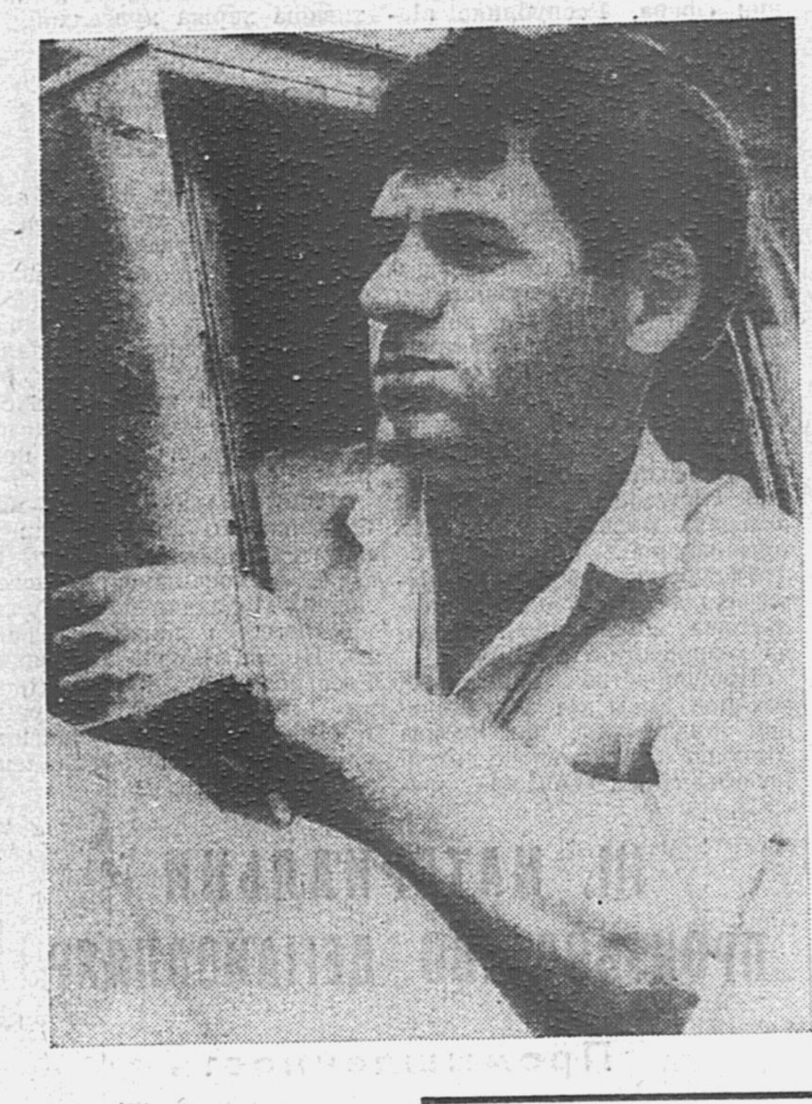

Ялат сихха чуэцара чІоагІа новкъарло ю каст-каста делхача догІаша. Цудухьа лоархІаме да хІара сахьатах ма хулла дукхагІа пайда эцар. Из ха а ховш, делкъанга ха тІакхаьчача, хІама йиачул тІехьагІа ах сахьата салаІа шоай бокъо йоллаше а, цу гІулакха минут ха ца йоаеш, сигале йийкха йолча хІара дийнахьа тІатеІІа болх беш хул Ачхой-Мартановски района «Урожайный» совхоза ка бола ялат чуэцаш боахка механизатораш. Царна юкъе яьржача яхье хьалхара кхо моттиг Хомпаров Вахас, Эдальханов Дупе, Абдулкеримов Салмана дІалоац. Балха норма 50—60 процент тІеххкхоачаш ца ещ цхьа ди дІадахийтац царех хІаране. Иштта хьаьнала къахьег кхай тІара хьатта ялат дІакхухьаш лелача шофера Цацаев ТІауса а. Норма 20 тонн йолаш, 36 тонн ялат дІахьу цо хьатта хІара дийнахьа.

СУРТАШ ТІА: ТолашагІа бола комбайнераш (аьрдехьара аьттехьа) В. Хомпаров, Д. Эдальханов, С. Абдулкеримов; яхье хьалхалатта шофер Цацаев ТІаус; «Урожайный» совхоза ялат чуэцаш йоахка комбайнаш.

И. ПЛИЕВА сурташ.

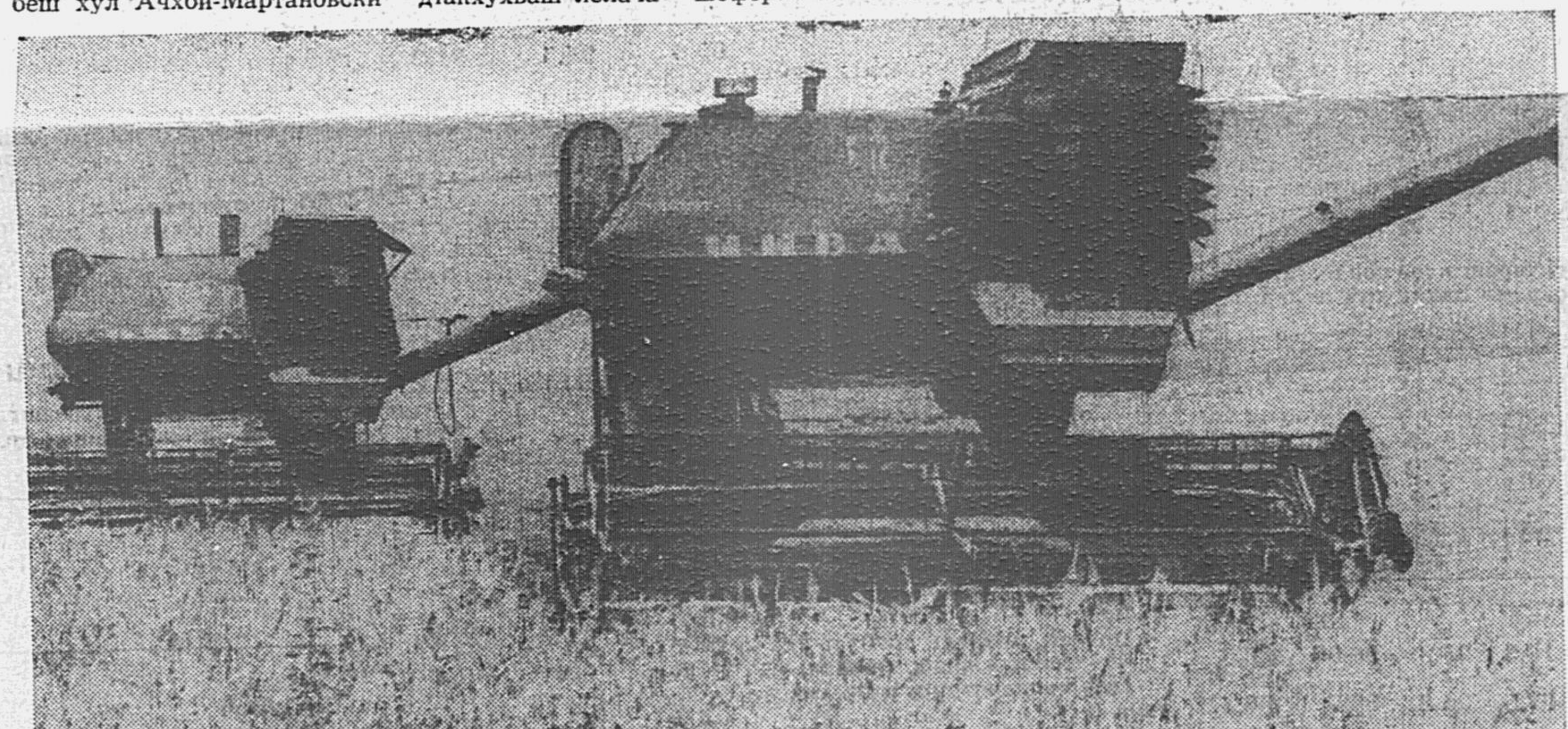

Сийле хийла хьалхалаттарий!

КПСС обкома бюро, НГІАССР Министрий Совет, облсовпрофи, ВЛКСМ обкоми хьежай XIX Ерригсоюзни партийни конференце сийна 1987—1988 шера Іан хана хьайбаш толаме Іангара дахара хьайбай продукташ дукхагІа хьаяран кийчъяраи тІехьа йоаржаяьча социалистически яхьа итогашка.

Цу хьакъехьа тІаийцача соцам тІа белгалдоаккх, социалистически яхье дукхача колхозаша, совхозаша, хьайбай фермаша, бригадаша, хьайбаш леладечара бІаьш болча дикагІча болхлоша толамаш даьхалга.

Социалистически яхье котяьннаргаш а лаьрхІа КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС-ен, ВЛКСМ ЦК-ан Сийлен грамота яла лаьрхІад:

МАЛГОБЕКСКИ РАЙОНА.

ГРОЗНЕНСКИ РАЙОНА «СОВЕТСКАЯ РОССИЯ» ЯХАЧА КОЛХОЗА.

ШЕЛКОВСКИ РАЙОНА «ШЕЛКОВСКИЙ» ЯХАЧА ГОСПЛЕМЗАВОДА.

ШАЛИНСКИ РАЙОНА «МОСКОВСКИЙ» ЯХАЧА СОВХОЗА.

РАЙОНАШТА ЮКЪЕ:

Хьалхара моттиг хьожаяьй

МАЛГОБЕКСКИ РАЙОНА

КПСС обкома, НГІАССР Министрий Совета, облсовпрофеи, ВЛКСМ обкомеи карара кара тела ЦІе байракх а луш, республикански Сийлен улга тІа а йоаккхаш.

ШоллагІа моттиг хьожаяьй

АЧХОЙ-МАРТАНОВСКИ РАЙОНА

КПСС обкома, НГІАССР Министрий Совета, облсовпрофеи, ВЛКСМ обкомеи Сийлен грамота а луш.

КхоалагІа моттиг хьожаяьй

ШЕЛКОВСКИ РАЙОНА

КПСС обкома, НГІАССР Министрий Совета, облсовпрофеи, ВЛКСМ обкомеи Диплом а луш.

БОАХАМАШТА ЮКЪЕ:

Хьалхара моттиг хьожаяьй

ГРОЗНЕНСКИ РАЙОНА ЛЕНИНА ЦІЕРАГІЧА КОЛХОЗА

КПСС обкома, НГІАССР Министрий Совета, облсовпрофеи, ВЛКСМ обкомеи карара кара тела ЦІе байракх а луш, республикански Сийлен улга тІа а йоаккхаш.

ШоллагІа моттиг хьожаяьй

НАЗРАНОВСКИ РАЙОНА «НАЗРАНОВСКИЙ» СОВХОЗА

КПСС обкома, НГІАССР Министрий Совета, облсовпрофеи, ВЛКСМ обкомеи Сийлен грамота а луш, республикански Сийлен улга тІа а йоаккхаш.

КхоалагІа моттиг хьожаяьй

ШАЛИНСКИ РАЙОНА «КУРЧАЛОЙСКИЙ» СОВХОЗА

КПСС обкома, НГІАССР Министрий Совета, облсовпрофеи, ВЛКСМ обкомеи Диплом а луш, республикански Сийлен улга тІа а йоаккхаш.

Социалистически яхье котъяьннаргаш а лархІай, республикански газеташа чІоагІдаьча Сийлен улга тІа дІатІа а яьхай:

Малгобекски района Горьке цІерагІа совхоз;

Урус - Мартановски района «Гехинский» совхоз;

Шалински района «Автуринский» совхоз;

Малгобекски района «Алханчуртский» совхоз;

Ачхой - Мартановски района «Лермонтовский» совхоз.

РЕПОРТАЖ

Халонаш эша а еш...

Ховш ма хиллара, кхаш леладерий дагара хиланзар укх шера бІаьсти. Иштта мара, кхы цар дог гІоздоаккхаш ахка а дац. Цахаддаш вайна латтача йоачаша чІоагІа новкъарле ю кхашкарча балхашта. Къаьстта Іаткъ хаоттам хьувкъам чуэцаш боахкараштa. «Тахан мукъагІа ца делха мег ер», аьнна царна хетаденнача хана, мичахьара йоагІа а ца ховш, уж Іаьржа морхаш тІа а яьхка, ведара чура доагІаш мо, ІотІадолалу догІа. Сацийта безаш хул «кІедж» йоахаш хинна кхай тІара болх. Фу дергда, иштта хулкх из цхьадола ахка. Цох кхеташ ба кхаш леладераш шоаш а.

Укх деношка «Назрановский» совхоза Плиевски отделене кхашка нийсвелар со. Атта дІадийца варгвоацаш безаме сурт дар цига сона бІаргадайнар. ТІехьарча деношка цахаддаш догІаш а дийлха, вІалла дага а доацаш, цІаьхха иштта хоза денача дено дегаш гІоздаьха бар отделене къахьегамхой. Хаттараш де ца эшаш царна дІабІарахьежача гуш дар, уж мел чІоагІа сакъердалуш болх беш бар. Сахьат метт, минут а тІехьа зехьа йовра кхераш, тІатеІІа мукх чуэцаш бар уж.

— Цхьа эзари кхо бІаьи гектара тІа кхебаьб оаха укх шера мукх, — яхаш дувц совхоза керттерча инженера Барханоев Іалихана, — хІаьта тІеххьара гектараш я оаха хІанз чуэцаш латтараш. Хьувкъам во хиннабац. Ткъаь пхиъ центнер хІара гектара тІара чуэц из культура, план 19 центнер йолча. Цхьабакъда, укх доагІаша дитац-кх са даккха. Цар новкъарле яьцаре, дикка ха хургьяр из болх оаха чакхбаьккха. Цул совгІа ІалаьмаІе чІоагІа Іо а бужабаьбар мукх хІанз дукха ха йоаццаш цІаьхха баьннача михо. Цу гІулакхо дукха ха йоайир тха. Дале а, ма хулла ялат ца а доадеш, тхоашта могачогІа чехкагІа из болх чакхбаккха лаьрхІад оаха.

— Нагахь, кхы ер тахан ІотІа ца делхаре, хетаргахьа, чакхлелхаргдар-кх вай укхазара са довлехьа, — аьлар хий мала хьатІавенача механизатора Местоев Абубакара.

— Вешта, ца делха мег ер-м, морхех хІама яц хьагуш, — йоахар цо сигал хьал а хьежаш, цунца шийна саІехам бе гІерташ санна. Ше дІаводаш боахама керттерча инженерага аьлар цо:

— Сагот ма де Іа, Іалихан, тахан чакхдовла хьожаргда вай укхазара-м.

БІубенна дар механизатора тІеххьара дешаш. Иштта цох бІубенна вар совхоза керттера специалист а.

— Сона из вайзача дийнахьа денз кхы хувца ца луш, хІанз санна даим иштта шийх бІубенна волаш хьавоагІ-кх из саг, — аьлар цо, дикка гаьнаваьнна водача механизатора тІехьара бІарг а ца боаккхаш.

Цига аз яьккхача цу лоацача хана вІаштІехьдаьлар са кхы дукха дика къахьегамхой бовза. ХІаьта, хІанз аз цІераш йоахаргъяраш царна юкъе а белгалбаьннараш ба. Уж ба боахаме къаьнагІа бола механизатораш Х.-М. Ажигов, Х. Торшхоев, Р. Плиев, А. Амхадов, А. Бабхоев, Т. Торшхоев, кхыбараш. Цхьа ди дІадодац царех хІаране дийнахьара декхар 125—130 процент кхоачаш ца деш.

— Кхы хаоттам телха болх ца хуле, кІа чуэца дІадоладе лаьрхІад оаха, — йоах тІеххьара І. Барханоева, — цу гІулакха эшар кийча да.

М. МУТАЛИЕВ,
тха соб. корр.

ЯЛАТ ЧУИЙЦА ДАЬННАД

Грозненски района боахамашта юкъе эггара хьалха дерригa ка бола ялат чуийца баьннаб В. И. Ленина цІерагІча колхоза кхаш леладераш. Из укхаза дІадийнадар 2019 гектара тІа.

— Дика хиннад укх шера кІа, — яхаш дувц колхоза председатела Арбиев Санаки Алиевича. — Хаоттам аттачарех хиннабеце а, хІара гектара тІара юкъера лаьрхІача 26 центнер совгІа даьннад из.

Къаьстта дукха халонаш нийсъелар мукх чуэцача. Каст-каста хиннача йоачаша, хьийкхача михо Іобужабаьбар из. Цудухьа из цІена хьалъэца гІерташ шоай еррига говзал оарцагІъяьккхар боахамерча механизатораша. Шоай амбарашка цар дІаоттабир 1378 тонн мукх. Цох нонагІдола дакъа колхозерча хьайбашта доакъара лургда, юхебиса мукх пачхаьалкхенга бохкаргба.

Горох колхоза кхашка дІайийнаяр 266 гектара тІа. Из укхаза 331 тонн совгІа чуийцай.

Ялат чуийцача кхашка цу сахьате ча вІашкатохара эша техника арайоалар. Дукха ца говщ из болх чакхбаккха лаьрхІа ба колхозхой. Цул тІехьагІа лаьтта аьха а аьха, хьатІадоагІача шера хьувкъама лард йолла болалургба уж.

М. ЭРЗИЕВ.

ГІадвугаш да укх бетта Сунженски района Ленина цІерагІча колхозе шура яккхара гІулакх. ХІара Іаттагара 11 килограмм шура йоаккх укхаза. Соахка укх хана хинначул 4 килограмм дукхагІа.

— Шура яккхара гІулакх лакхде вІаштІехьдаьннад мошa доакъар шортта лоаттадарах, — йоах колхоза председатела Чилаев Шуде.

— Доакъар укх шера дика хиннад. Хьайбашка кхай тІара доагІашехьа кхоач из. Соахка тоъаш дацар доакъар. 200 етт дукхагІа бар цу шера, бакъда, царгара йоаккхача шурий боарам хІанзчул лохагІа бар.

ШУРА ДУКХАГІА ЙОАККХ

Колхозе хьалха я Эдиев Алхазура кулгалду № 2 йола шурий-товарни ферма коллектив. Дояркашта юкъе белгалбаьннаб Х. Хасуева, С. Курбанова, Т. Ясанова.

XIX Ерригсоюзни партийни конференцена накъаболхаш ленинцаша пачхаьалкхенна дІаелар 710 тонн шурей 105 тонн дулхи — планал дикка тІех.

В. КУРБАНОВ.

XIX ЕРРИГСОЮЗНИ ПАРТКОНФЕРЕНЦЕ ДЕЛЕГАТАШЦА ХИННА ВІАШАГІКХЕТАРАШ

Ерригa йолаш йолча таронех пайда эцалга перестройкана хьинари динамизми лулга — иштта белгалбаккха йиш йолаш ба XIX Ерригсоюзни партийни конференце делегата, КПСС Нохч-ГІалгІай обкома хьалхарча секретара В. К. Фотеева республика профсоюзни активаца ший хиннача вІашагІкхетаре даьча къамаьла керттера чулоацам.

Гулбеннараша боккхача теркамца ладийгІар партийни форум дІаяхарах, цун комиссей балхах. Конференцех шийна хетар дувцаш В. К. Фотеева гулбеннарий теркам тІаззар автономни республика социальньо-экономически даькъе дегІайоалаелга сихдара партийнии профсоюзни организацешта хьалхашка латтача декхарашта. Цунна цхьана эггара хьалха кхоачашъе езача проблемашта — нах кхачан товарашца Іалашбелга. Юртбоахама продукци йоаккхалга укх тІеххьарча шера колхозашкеи совхозашкеи дикка лакхденна доллаше а, нахага тоъам болаш дІакхачац дулхи шуреи. Из иштта хилара долча бахьанех цаІ да продукци чакхйоахача предприятешеи мах беча органиозацешеи шоай болх эрга ца боаккхалга.

Цхьаькха хІама а да. Наьха шоай доалахьара гІон дола боахамаш дегІадоаладара кІезига теркам тІабохийт партийни, профсоюзни органаша. Бешамашта лаьрхІа лаьтташ дІадекъача дукха кхоачамбоацараш хилара тешал ду факташ хІанз а йолаш я. Юрта баха нах хьайбаш леладара тІахьех, бакъда цу гІулакха мел эша хьалаш вІаштІехьдахац.

Агропромышленни комплекса болхлой профсоюза обкома председатела Э. З. Исханова белгалдаьккхар, дезала подряд санна дола дика гІулакх цхьайолча колхозашкеи совхозашкеи чІоагІа хала юкъедоагІаш хилар. Леладе лаьтта, хьайбай фермаш хьаэца безам бола нах боахама кулгалхоша ма хетта хьал ца лоацаш моттигаш нийслу. Подрядни коллективаца оттадаь договор администраце кхоачаш ца деш моттигаш а хул каст-каста. Халахете а, цу тайпара эттача хьалашка къахьегамхой хьашташ хьаллаца дезача профсоюзни комитеташа лерттІа теркo йиц цу гІулакха. Бюрократизмаца, формализмаца цІенхаштта къовсам ирбе безалгах дувцар гулбеннараша, лохехьара дІайолаяь инициатива хьаллацара деррига хьалаш хьакхолла дезалгах дувцар.

Къахьегама советий коллективай хьинар айде дезалгах, предприяте, кооперацe законаш хоадамболлаш кхоачашделга — профсоюзни органий лоархІаме гІулакх хиларах белгалдоахар вІашагІкхетаре. Хозрасчетни отношенеш ма хулла дегІайоалаяра, предприятеш шоай лоІаме хулгеи бехткхами лакхбара, боахама доалдара подрядни кооперативнии формаш юкъейоалаяра теркам тІаберзабе безалга, белгалдоахар. Производственни демократи шеръе еза, кулгалдара организационни структура эргаяха еза.

Йоккхий бокъонаш я профсоюзни организацешта еннараш, бакъда, кІезига пайда эц царех. Цунна кІезига бехк бац вай, яхаш белгалдоахар «Старогрознефть» НГДУ профкома председатела Г. П. Коновалова. Цхьайолча хана тоъал принципиальность хилац вай. Бакъда, кхыча тайпара бахьанаш а нийслу. Шоай ха кхоачаеннача, къаеннача инструкцеша теІаду профсоюзаш шоай лоламе хилар.

Пионерски лагерий болх вІаштІехьбоаккхача нийслуча цІенхашттарча проблемаех дийцар облсофпрофа секретара М. Ж. Пугоевас.

* * *

КПСС XIX Ерригсоюзни конференце делегата КПСС Нохч - ГІалгІай обкома шоллагІча секретара Д. Г. Завгаева вІашагІкхетар хилар Грозненски района партийни, советски органий болхлошца, къахьегама коллективай викалашца, Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президнума председатела Х. Х. Бокова — Малгобекски районе. Делегаташа дийцар конференце балхах, цу хьакъехьа шоашта хетарех.

ВІашагІкхетарашка дийцар перестройка идейи гІулакхийи воздействех общества барт цаІ хулаш, болхлой класса, ахархой, интеллигенце творчески хьинар айлуш латталгах. Иштта цига дийцар юртбоахама продукци дукхагІа яккхара, гІишлош хьалъелга шердара, халкъа образованеи унахцІенони реформаш кхоачашъяра дешаш. Халкъашта юкъерча отношенеи, республикерча экологически хьалах, бюрократизмаца лоаттабеча къовсамах дувцар вІашагІкхетарашка.

Нн. Г. А. Ерощенкона, М. А. Каратаевана, С. Ц. Умаровна Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президнума Сийлен грамота ялар ах дола

НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА УКАЗ

Дуккхача шерашка беркате Іилма - тохкама болх барахи общественни вахара юкъе хьинаре дакъа лацарахи Нохч - ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президнума Сийлен грамота лойла:

Ерощенко Григорий Анисимовича — историе, социалоге, филологе Нохч - ГІалгІай института советски ханарча историе сектора вокхагІволча Іилман сотрудника, исторически Іилмай кандидата.

Каратаева Майя Ахмедовнана — историе, социалоге, филологе Нохч - ГІалгІай института советски ханарча историе сектора заведующена, исторически Іилмай кандидата.

Умаров Сираждан Цуцаевича — историе, социалоге, филологе Нохч - ГІалгІай института социалогеи Іилма атеизмаи сектора воккхагІволча Іилман сотрудника, исторически Іилмай кандидата.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президнума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президнума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

гор. Грозный,
1988 шера 13 июль.

◆

Нов. С. Х. Гучиговна Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президнума Сийлен грамота ялар ах дола

НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА УКАЗ

Финансови органашка дуккхача шерашка беркате болх барахи общественни вахара юкъе хьинаре дакъа лацарахи Нохч - ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президнума Сийлен грамота лойла **Гучигов** Султан Хамидовича — хьалкъа депутатий Урус-Мартановски районни Совета финансови отдела заведующена.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президнума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президнума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

гор. Грозный,
1988 шера 13 июль.

РАДИКАЛЬНИ РЕФОРМА НАЬКЪАГIА

Республика 1988 шера хьалхарча ах шера экономически социальнии дегIайоалаяра Паччахьалкхен план кхоачашъяра итогех

I. ХАЛКЪА БОАХАМ ДЕГIАБОАЛАБАРА ЮКЪАР ЭКОНОМИЧЕСКИ ХЬОКХАМАШ

1988 шера хьалхарча ах шера Нохч - ГIалгIай АССР къахьегамхоша дIахо дегIайоалайир общественни производство, лакхйир цун эффективность.

ЛеррагIа кхоачашъеш хилар радикальни экономически реформа, юкъейоалаеш яр керда боахама механизм, лакхделар бахача наьха вахара хьал.

Дукхха йола паччахьалкхен предприятеш, объединенеш йиззача боахама расчетаген самофинансированеген яларо хьахилийтар уж шоай лоIаме хулга шердаран цар болх барах бухсоццаш хьахулар бахьан бола бехктокхам лакхбаран эша хьалаш, хьинарегIа хилар къахьегама коллективай болх.

Из иштта дале а, ах шера итогаша хьахьокх, халкъа боахама цхьадола доакъош тIехьадусалга дIадаккха ка ца ялар, производства ритмичность йоацаш моттигаш хилар, промышленноста предприятей диккача даькъо продукци лоаттаяра договорни декхараш кхоачаш ца дар, дуккха йола объекташ хьалъяра нормативни ханаш йохаяр, материальни ресурсаш зехьа йоаеши совлен дIайохийташи хилар. Дуккхача предприятейи организацейи финансови хьал низкъала да, биззача бoаpaме кхоачашданзар бахача наха дика товараш хилийтарен дика гIулакхаш дарен хьашташ. Экономически социальнии сферашка доладенна дика хувцамаш чIоагIденнадац.

1988 ШЕРА I АХ ШЕРА РЕСПУБЛИКА ЭКОНОМИЧЕСКИИ СОЦИАЛЬНИИ ДЕГIААХАРА КЕРТТЕРА ХЬОКХАМАШ ХЬАГОИТ УКХ ДАННЕША:

	1988 шера 1 ах шера сихагIа дегIаера яйгеи кхачанн промышленность
Промышленноста продукци	99,8
Халкъа эша товараш хьадар	117,1
Промышленностера къахьегама овсарле	99,96
Дулх даккхар	119
Шура яккхар	104
Керттера фондаш болх бе йолаялийтар	77
Машининаькъа транспортаца мухь дIа - хьа кхахьара боарам	95,5
Бувзамо ду гIулакхаш	109,9
Паччахьалкхени кооперативнии торговлера розничнии товарооборот	103
Бахача наха маьхах дау гIулакхаш	118

II. ОБЩЕСТВЕННИ ПРОИЗВОДСТВА ИНТЕНСИФИКАЦИ

Iилма-технически прогресс

Болх беш йола предприятеш кхы тIа технически Iалашъечен эргаьхха тоаечеи дIаяхийтар 15 миллион сом паччахьалкхен капитальни вложенеш.

Цу гIулакхашка дIаяхийтача капитальни вложеней берригӑча боарамах 75 процент хилар предприятейи организацейи шоай фондий средстваш.

Промышленни продукце 1777 керда тайпа арахеца доладаьд. Царех я «Грознефтемаш» заводе арахеца йолаяь шозалагIа мехкдаьтта доаккхаш тIоанашка коачал чуахийтара лаьрхIа йола ше саннаяр кхыйоаца блок, «Оргтехника» ГПО хьае йолаьй шера 100 эзар квадратни метр копеш хьадергдолаш документацена оперативни кооперировании яра эша ЭР-620 Р3 яха электрофотографически аппарат.

Керда изделеш арахеца республике оттаяь хинна заданеш бIарчча кхоачашъяьй. Из иштта дале а, промышленни продукци кердаяккха оттадаь планови боарамаш кхоачашданзар цхьайолча предприятеша: экспериментально-механически заводо, «Аргунводпром» производственни объединене, Ермоловски, Шалински, Шелковски механизированни хьун боахамаша, кхычар.

Механизацеи автоматизацеи хIанзарча средствашца дикагIа Iалашъяьй промышленни предприятеш; комплексни механизацеген автоматизацеген яьккхай 6 участок, цех, производство, болх бе йолаялийтай 3 механизированни поточни комплексномеханизированни ах автоматически линии, комплексно-механизированнии автоматически оборудоване 37 единица, установка, агрегат оттаяьй, царех 16 автоматически а йолаш.

ШерагIа пайда эц прогрессивни технологех, болх бе йолаялийтай 47 керда прогрессивни технологически процесс.

Республика халкъа боахаме меллашха юкъейоалаю ресурсаш кхоергйола технологеши системаши.

Промышленносте юкъе йоалаяьча кердача технологически процессех 12 е 25,5 процент мара ресурсаш кхоергйолча хьожаяьяц.

Продукце дикал

1988 шера январь бетта денз паччахьалкхен приемка республика 4 предприяте хиннай. Июне денз паччахьалкхен приемкас хьа ца эцаш йисай юххьанца хьахьекха 1,2 миллион сом мах бола 8,8 процент продукци, шу доладелча денз брак яьй 18 эзар сома маьха продукци.

Юххьанца хьахьокхаше хьа ца эцаш йиса продукци къаьстта дукха я «Красный молот» заводе.

Производства берригӑча боараме дикала лакхерча категоре продукци 8,9 процент хилар 1987 шера I-ча ах шера 7,9 процент мара ца хиннача.

Дикала паччахьалкхен знак йолаш ерригача продукце кхоалагIча даькъал совгIа арахец «Оргтехника» производственни объединене, 70 процентал тIех «Автоспецоборудование» опытно-экспериментальни заводо.

Производственни потенциалах пайда эцар

Предприятеш дIахо а шинкхаь сменагIа болх барга йоахаш хиннай. КIезиг-дукха лакхбелар йокхха балха овсарле йолчеи безача маьхерчен уникальни техника цхьадолча тайпай металл тедача оборудоване болх. Из иштта дале а, предприятеш дукхача сменашка болх бе йовлалга хIанз а мела лел. Овлангара хувцам хиннабац оборудованех пайда эцача, цун балха сменноста коэффициент лоха я, сеца латташ дукха ха йоаккх, «Красный молот» заводе металл тедача оборудоване сменноста коэффициент 0,98 процент я, «Трансмаш» заводе — 1,12.

ЦIенхашттара кхоачамбоацараш да керда а эргаьха тоаяь а мощносташ караерзаеча.

Дикка дукха пайда ца эцаш юс цементни, кирпишкий заводашка, Назрановски трикотажни фабрике, машинаш еча кхыча предприятешка производственни мощносташ.

Ресурсаш кхояр

Республика халкъа боахаме материальнии доагораэнергетически ресурсех кхом беш а рациональни пайда эцаш а гIулакхаш ду. Дикка кхом баьб Iаьржача металлий проката, цемента, дизельни доагора, автобензина. «Красный молот» заводе 1988 шера I ах шера 566 тонн Iаьржача металлий прокат, 308 тонн котельно-пийшка доагор, 1108 эзар киловатт-сахьат электрически энерги, «Грознефтемаш» заводе 105 тонн Iаьржача металлий прокат, 111 тонн котельно-пийшка доагор, 558 Гкол йIовхала энерги, Грозненски биохимически заводе 346 тонн котельно-пийшка доагор, 50.5 эзар Гкал йIовхала энерги, 4,7 миллион киловатт-сахьат электроэнерги кхояьй.

Из иштта дале а, доагораэнергетически ресурсай цхьадола тайпаш тIехдIадахийтад «Пищемаш» заводо, химически реагентий Карабулакски заводо, кхычар.

Моттигерча бийдалахи отходехи 1987 шера 1 ах шера нийцачул 2,3-зза дукхагIа пайда нийцаб.

1988 шера январе — июне моттигерча бийдалахи отходехи 13,3 миллион сома маьха продукци яьй, цох отходех 2,2 миллион сома маьха а еш.

ХIаьта хIанз а тIехь дукха дIадохийт металли доагора-энергетически ресурсаши. Материальни ресурсаш доал ца деш дIайохийт дукхача даькъе, йоаю.

Къахьегама ресурсех пайда эцар

Промышленносте, юрта боахаме, гIишлош еча, транспорте болх берех цхьабола нах мукъабовлийташ нийсденнад. ТIаккхеташ бола болхлой керттерча даькъе бахача наха гIулакх деча сфере дIахьожабир. Доалдеча аппаратера нах кIезигбелга, хиннай, къахьегама прогрессивни формаш дIайоаржаелга чакхйоаккхаш латт.

ДегIайоагIаш хилар балха кооперативнии индивидуальнии сфера. Республике вIашагIтехай 258 кооператив. Хьалхарча ах шу чакхдоалаш цига болх беш бола нах 1943 саг хилар, шу долалуш хинначул 343 саг дукхагIа. Хьалхара ах шера кооперативаша маьхалъяьккха продукци дань гIулакхаши 4,6 миллион сома маьха хилар.

Производствана доалдечара демократизаци шерлуш я. ТIехь-тIехьа дукхагIа хул предприятей, организацей, боахамий къахьегама коллективаша хержа кулгалхой.

Доал делгеи боахама механизми эргаьккха тоаяр

1988 шера январь бетта денз йиззача хозрасчетеи самофинансированеи хьалашка болх беш хилар аханел дукхагIйола промышленни предприятеш, ерригa колхозаш, совхозаш, бувзама предприятеш, юкъара пайда эца транспорт, торговлеи общественни кхачани организацеш, кхы цхьайола предприятеш. Хозрасчетни отношеней системана органически юкъеяха йолаеннай Iилман организацеш.

Ресурсни затраташ кIезигъеш дика гIулакх хул къахьегама коллективаш йиззача хозрасчета тIа яларах.

Производство эргаьккха тоаяран кхы тIа а технически Iалашъяран, нах чубаха цIеноши социально-культурни объекташи хьалъяра шерагIа пайда эца баьннаб экономически стимулироване фондай средстваех.

Подряда тайп-тайпара формаш дегIайоалаярга гIолла колхозийи совхозийи потенциал ма могга хьагучаяккхара никъ дIахьош ба. 1988 шера 1 июль тIаккхоачаш 45 колхозеи совхозеи юкъейоалаяь я арендни подряд.

1988 шера январь-май бетташка 70 процент предприятеш йиззача хозрасчета тIеи самофинансированегеи яьхай, дIадахача шера цу хана хинначул лакхбеннаб пайда. Цунца бIарчча хьанийцача Госагропрома предприятешка 37 процент, «Терек» ПМДО 48 процент, швейни производственни объединене 37,8 процент.

III. МАТЕРИАЛЬНИ ПРОИЗВОДСТВО ДЕГIАЙОАЛАЯР

Промышленность

Потребителашца яьча договорий кIийлен тIа паччахьалкхен заказашкеи духхьаларча бувзамашкеп хьежжа продукци лоаттаяра договорни декхараш 1988 шера 1 ах шера 97,3 процент мара кхоачашданзар 1987 шера 1 ах шера 97,4 процент кхоачашдаьча метта.

ДIадахача шера цу хана договорни дисциплина 25 процент толхаяь хиннача метта 13,9 процент мара толхаяндзар.

Промышленни продукце боарами къахьегама овсарлен 1987 шера хьалхарча ах шера хиннача боараме йисар.

Поставкай хьакъехьара декхараш кхоачашделга, къахьегама овсарлен, продукце боарами лакхлулга хилар:

	Продукци лоаттаяра договорни декхараш кхоачашдар	Договорни декхараш кхоачаш ца даь предприятеш	Ца оттаеш ийта продукци, млн. сомаш	1987 ш. проц. 1988 ш. ах шера тIаккхетар: къахьегама овсарлонаххьа	продукце боарама гIа
Ерригача а республике гIолла	97,3	13,9	25,3	99,96	99,8
Союзни кара йола промышленность	96,6	37,5	24,2	98,7	96,4
Республикана кара йола промышленность	99,5	6,7	1,2	108,5	111,7
Цунца:					
Министрий Совета кара йола промышленность	97,8	8,3	0,8	110,1	120,6

Продукци лоаттаяра договорни декхараш кхоачашдаьд 9 района промышленни предприятеша. Продукци лоаттаяра декхараш 95 — 96 процент кхоачашдаьд Сунженски, Шаьла, Заводской районий промышленносто.

Договорни дисциплина толхаяьй республика хIара ворхIлагIча предприяте.

Республика районашка ра промышленносто баьча 1988 шера хьалхарча ах шебалха даннеш лохехьа йоалаяьй:

	Продукци лоаттаяра договорни декхараш кхоачашдар	Договорни декхараш кхоачаш ца даьча предприятеш	1987 шера 1 ах шера хинначунца нийсдича тIаккхийтар: тей дакъа къахьегама овсарле	продукце боарам (балхаш, гIулакхаш)
Ерригача а республике гIолла	97,3	13,9	99,96	99,8
Цунца:				
г. Грозный	97,1	20,0	98,3	98,6
г. Малгобек	99,4	25,0	102,7	88,7
г. Назрань	99,3	33,3	121,3	115,7
г. Гудермес	99,6	14,3	110,9	112,5
г. Аргун	97,2	14,3	85,4	95,6
районаш:				
Ленински	98,9	17,0	109,8	113,7
Заводской	95,6	45,0	96,2	93,1
Октябрьски	100,0	—	108,3	110,9
Старопромысловски	99,5	18,0	100,8	98,6
Малгобекски	98,5	28,6	98,3	91,8
Гудермесски	99,7	12,5	119,7	121,0
Назрановски	99,3	33,3	120,6	115,4
Шалински	96,0	23,5	93,5	96,1
Надтеречни	100,0	—	2,4 р	3,1 р
Наурски	99,6	8,3	112,3	107,8
Шелковской	100,0	—	127,0	125,6
Грозненски	100,0	—	101,5	103,0
Сунженски	95,2	33,3	102,2	107,8
Ачхой-Мартановски	100,0	—	99,7	117,5
Урус-Мартановски	100,0	—	108,4	108,4
Ножай-Юртовски	100,0	—	64,1	64,1
Советски	100,0	—	112,1	110,4
Веденски	100,0	—	113,1	112,6

Духхьаларча бувзамий хьакъехьен потребителашца яьча договорий кIийлен тIеи паччахьалкхен заказага хьежжа продукци лоаттаяра договорни декхараш кхоачашдар, промышленни предприятешкеи объединенешкеи къахьегама овсарле а продукце боарам а лакхбалара даннеш укх тайпара я:

	Продукци лоаттаяра договорни декхараш кхоачашдар	Фактически: тIаккхийттар къахьегама овсарле	Фактически: продукце боарам
		проценташ	
«Грознефтеоргсинтез» производственни объединени	95,9	95,1	93,1
Грозненски завод «Грознефтемаш»	100,0	99,3	99,3
«Грознефть» производственное объединени	100,0	99,2	95,3
«Нефтехимзапчасть» Грозненски завод	100,0	93,7	111,0
«Нефтехимзапчасть» Гудермесски замод	100,0	105,5	132,2
Завод «Красный Молот»	98,1	106,6	100.6
СССР 60 шу дизара цIерагIйола «Оргтехника» производственное объединени	100,0	109,2	109,1
Опытни завод НПО «Промавтоматика»	100,0	125,7	124,2
Завод «Пищемаш»	89,8	93,5	77,7
ГI. Ахриева цIерагIйола «Электроинструмент» завод	99,1	121,0	127,7
«Трансмаш» завод	100,0	97,2	95,1
Электромеханически завод	100,0	101,2	105,8
Гудермесски медицински инструментий завод	100,0	109,7	103,5
Биохимический завод	96,1	117,1	109,8
«Терек» яха мебельнодахчах хIамаш ю производственни объединени	97,7	103,0	103,1
ВНПО «Союзавтоматстром»			
Электроремонтни завод	100,0	104,5	123,1
Опытно-экспериментальни завод	100,0	105.6	101,7
Цементни завод	90,0	99,6	99,6
«Стройиндустре» объединени	91,9	94,2	91,2
Карьероуправлени	100,0	120,1	123,6
Грозненски ремонтно-механически предприяти	100,0	95,5	89,2
«Аргунводпром» производственни объединени	99,1	98,3	101,0
«Чеченингушводстрой» гIишлон управлене аьшкбетонни изделей Аргунский завод	100,0	100,1	98,8
Хьун боахама Министерство	100,0	103,9	104,7
«Автоспецоборудование» яха опытно-экспериментальни завод	100,0	100,9	99,8
Назрановски трикотажни фабрика	100,0	124,1	118,8
Производственни швейни объединени	100,0	105,4	110,9
Грозненски кога гIирса фабрика	100,0	120,7	115,8
Ялатапродуктай управлени	100,0	100,3	96,0
Маькхапекарнеи макароннеи промышленноста управлени	100,0	103,9	104,9
Грозненски экспериментально-механический завод	100,0	108,6	108,1
Моттигерча промышленноста «Чечингстройматериалы» производственни объединени	89,0	95,5	91,2
Моттигерча промышленноста министерство	100,0	128,3	138,4

Пайда бара йола план кхоачашъянзар хIара пхелагIча промышленни предприяте.

Продукци лоаттаяра декхараш кхоачаш ца дарах дикка дукха гIодаш текхарах низкъала финансови хьал эттад цхьайолча къахьегама коллективашка.

Продукци лоаттаяра дисциплина боарам лоха хилар дуккхача а даькъе хьахиннад натуральни хьакъехьа продукци арахецара планови заданеш кхоачаш ца яр бахьан долаш.

Продукце эггара лоархIамера цхьадола тайпаш хьадар

	1988 шера 1-ах шера хьадаьд	План кхоачашъяра процент	1988 шера 1-ах шу 1987 шера 1 шера процентаца
Электроэнерги, млн. киловатт-сахьаташ	1452	×	99,6
Газ, млн. кубически метраш	836,5	109,2	98,0
Ацетон, эзараш тоннаш	22,7	98,4	84,3
Фенолаш, эзараш тоннаш	35,4	98,3	85,6
Нефтеаппаратура, млн. сомаш	4,5	95,1	103,4
Кхачан промышленноста йола технологически оборудовани цунна йола запасной оатхалаш, млн. сомаш	7,4	89,9	98,0
Механизированни гIишлонмонтажни инструмент, эзараш	243,9	90,3	125,6
	299,0	80,8	79,3
Тракторни прицепаш, эзараш	7,3	95,9	91,2
Медтехникеи цунна йола запасной оатхалаши, млн. сомаш	3,1	102,3	108,0
Аппараташ электрографически	687	103,3	60,5
Кийчъяь хьаараэза хьу (колхозаша кийчъяр йоацаш), эзараш кубометраш	41,7	99,3	93,7
цунца:			
ГIулакхага йода хьу, эзараш кубометраш	29,8	99,3	92,8
ГIишлон кирпишкаш (колхозаша яьраш йоацаш), млн. условни кирпишк	71,3	80,7	85,2
Цемент, эзараш тоннаш	308,8	91,7	97,4
Сборни аьшкбетонни конструкцеш, деталеш, эзараш куб. метраш	116,7	103,3	97,2

Республика мехкдаьттахоша планал тIех 55 эзар тонн мехкдаьтта, газови конденсат юкъе а йолаш, 70,5 миллион кубически метр газ яьккхай.

Иштта кхоачашъяьй этилови спирт, синтетически дубитель, доагаду мазут даккхара, автоматизаце приборaш, царна тIаэша запасной оатхалаш яра план.

	1988 шера 1-ах шера хьадаьд	План кхоачашъяра процент 1988 шера	1-ах шу 1987 шера 1 шера процентаца
Радиоприемни устройстваш, эзараш	93,4	57,6	66,7
Мебель (розничнии маьхе), млн. сомаш	17,1	97,9	104,1
ПхьегIаш металлически, тоннаш	21	30,0	100,0
Менгеш металлически, эзараш	12,0	100,0	2-зза
Бытовой химтовараш, млн. сомаш	7,2	97,3	85,7
Ювелирни изделеш, эзараш сомаш	18,0	163,3	
Швейни изделеш, млн. сомаш	37,6	103,0	108,9
Чухьа ювхаю трикотаж, миллионаш	5,1	101,5	120,0
ТIеханахьа ювхаю трикотаж, эзараш	366	110,2	141,9
МаIача наьха — кхалнаьха пасташ, эзараш	169	2,4-зза	106,8
Кога гIирс, эзар параш	1265	108,6	106,8

1988 шера 1 ах шера хьадаьд халкъа эша товараш (алкогольни маларaш доацаш) 243,7 миллион сома маьха.

ДIадахача шера цу хана нийсдича 17,1 процент дукхагIа арахийцад уж. «Н» индекс а йолаш дикагIа хьаяь изделеши къаьстта модни товараши 2,6-зза дукхагIа арахийцад.

Иштта дале а, халкъа эша товараш арахецара заданеш кхоачашйинзар «Грознефтеоргсинтез» производственни объединене, «Нефтехимзапчасть» Гудермесски заводо, «Красный молот» заводо, «Чеченингушстройматериалы» яхача производственни объединене, кхычар.

Агропромышленни комплекс

Республика агропромышленни комплекса къахьегамхоша гIулакхаш ду баха нах кхачан продукташца дукхагIа а дикагIа а Iалашбара. Йизза хозрасчет юкъейоалаяьча колхозашкеи совхозашкеи тIехь-тIехьа шерагIа юкъейоагIа къахьегам вIаштIехьбаккхара подрядни форма — коллективнии дезилеи подряд.

Баьцовгlаш лелаяр

Республика колхозашкеи совхозашкеи дикагIа вIаштIехьдаьхадар кхашкара бIаьстан балхаш, общественни хьайбашта массанахьа доакъар кийчдеш да, чуэцаш я гурахьа йийна ялата культураш.

1988 шера чуэцаргйола культураш дIайийна ерригача категорей боахамий лаьтта хилар:

	Эзараш гектараш
Культураш дIайийна деррига лаьтта	455,9
Ялата культураш цунца:	208,5
гурахьа дийна кIа	80,3
гурахьа бийна мукх	62,9
ялата йийна хьажкIаш	36,4
дуга	5,2
Технически культураш царца:	30,6
генараш	12,8
шекара свекла	8,6
коартолаш, баьцадaараш	23,4
харбазаш, пасташ	4,9
царца:	
коартолаш	13,3
баьцадаараш	193,4
Доакъара культураш	44,5
царца:	
мошача доакъарай силосан йола хьажкIаш	
цхьан шера хула баьцаш	76,9

Интенсивни технологегIа республике хьалкхеду 47,3 эзар гектар гурахьа дув кIа, 27,2 эзар гектар ялата йола хьажкаIш, 4,9 эзар гектар дуга, 7,8 эзар гектар шекар доаккха фабрични свекла, 9,6 эзар гектар генараш, 4,5 гектар баьцадaараш, 920 гектар коартолаш.

1988 шера 4 июль тIакхоачаш республике хьекхадар 34,8 гектара тIара ка бола ялаташ, чуэца дезачох 21 процент. Юкъера лаьрхIа фийг болча культурай (хьажкIаши дугеи доацаш) 23,6 центнер йоал хIара гектара тIара юккъера лаьрхIача, 1987 шера 6 июле 17,8 центнер мара ца яьннача. 30 центнерал дукхагIа ялат хIара гектара тIара чуэц Сунженскии Шалинскии районий боахамаша.

Юртара механизатораш доакъар кийчдеш ба.

1988 шера 4 июль тIакхоачаш йол кийчъяра план 30 процент кхоачашъяьй, сенаж — 174 процент, баьца хьоар — 38 процент, силос 21 процент еллай. Хьайбай условни цхьан керта лаьрхIа республика боахамашка кийчъяьй 4,4 центнер, доакъара единица, соахка цу хана кийчъяь хинначул 22 процент дукхагIа.

Доакъар кийчдара хьалха долх Шалински, Ачхой-Мартановски, Урус - Мартановски, районий боахамаш.

Хьайбаш леладелга

Республика колхозашка, совхозашка, боахамашта юкъерча организацешка дола продуктивни хьайбаш хилар:

	1988 шера 1 июль тIакхоачаш	1988 шера 1 июль 1987 шера 1 июле процентаца
Доахан	175,2	97
Хьакхарч	107,7	93
Жаи гаьзарийи	779,2	100,2
Коа тIара оалхазараш	2754,6	112

Укх шера ах шера республика боахамашка хьахиннад 30,2 эзар Iаса, 56 эзар хурск, 234,7 эзар Iаьхарги бIийги. Соахка цу хана хинначул дукхагIа хилар Iоахарийи бIийгаши, хIаьта Iаьсийи хурскаши — кIезигагIа. Колхозашкеи совхозашкеи ма доаггIара лорадац хьайбаш. 1988 шера январе — июне деннад 1590 бежан, е доахан Iула тIаккхета дезачох 0,8 процент, 12,0 эзар хьакха, — е 7,5 процент, жаи гаьзарийи 16,2 эзар, е 1,9 процент. Уж хьайбаш довр бахьан долаш дийна доллаше а эза 2 эзар тоннал совгIа дулх тIерадаьлар республике. Дукха дайнад доахан Наурскии Шелковскии районий боахамашка.

Колхозашка, совхозашка, боахамашта юкъерча предприятешка хьайбай продукташ укх тайпара яьхай:

	1987 шера 1 ах шу	1988 шера 1 ах шу 1987 шера 1 ах шера процентаца
Даьккха, дулх, эзараш тоннаш	10,6	119
Шура эзараш тоннаш	61,3	104
Котама фуаш, миллионаш	47,5	92
Тха, тоннаш	2340	107

ДIадахача шера цу хана хинначул бежана дулх 19 процент, хьакхий — 30 процент, коа тIарча оалхазарий — 19 процент дукхагIа даьккхад, устагIан дулх 5 процент кIезигденнад. 39 боахаме дулх кIезигагIа даьккхад, из хул дерригача дулхах 29 процент.

Детташ дола доахан кIезигденна доллаше а йоаккхаш йола шура 2,4 эзар тонн дукхагIа хиннай. Шура йоаккхалга лакхденнад шура луча доахан продуктивность 111 килограмм лакхъяра чотагIа. Республике юкъера йоаккхачул дукхагIа шура йоаккх Ачхой-Мартана, Сунженски, Урус - Мартана, Шаьла, Шелковски районий боахамашка.

Котамаша 8 фуъ кIезигагIа даьд. Фуаш кIезигагIа ду Грозненски, Урус-Мартана, Шаьла районий птицефабрикашка.

Юкъера хIара устагIанна доаккха тха 0,2 килограмм дукхагIа хилар, 3,7 килограмм а хилар.

1988 шера хьалхарча ах шера хьайбай продуктай паччахьалкхен закупкай план ерригача категорей боахамаша план укх тайпара кхоачашъяьй:

	1 ах шера закупкай боарам	Закупкай план кхоачашъяра процент	1988 ш. 1 ах шерарча закупкай боарам 1987 ш. 1 ах шера проц.
Хьайбаши коа тIара оалхазараши (дийна доллаш эза) эзараш тоннаш	17,7	119	126
Шура, эзараш тоннаш	54,9	106	106
фуаш, миллионаш	54	101	99,9
Тха, тоннаш (цIена тха лаьрхIа).	16,1	103	101

IV. СОЦИАЛЬНИ ДЕГIААХАРИ ХАЛКЪА ВАХАРА БОАРАМ ЛАКХБАРИ

Духхьала Надтеречни районa боахамашка кIезигъелар дIадахача шера хьалхарча ах шера хинначул хьайбайн коа тIарча оалхазарийн закупкаш. Йохкаш йола шура Наурскии Ножай - Юртен районий боахамашка, фуаш Грозненски, Надтеречни, Назрановски районий, тха Ведана, Ножай-Юрта, Сунженски, Шелковски районий боахамашка.

Хьалхарча ах шера паччахьалкхенна шура дIаялара план кхоачашйинзар Наурски района боахамаша, фуаш дIадалара — Грозненскии Шалинскии районий, тха дIадалар — Сунженски района боахамаша.

Бийдал чакхйоаха промышленность

НГIАССР Госагропрома промышленни предприятешца яьча договорий кIийлен тIа паччахьалкхен заказагеи духхьаларча бувзамашкен хьежжа продукци лоаттаяра договорни декхараш 99.8 процент кхоачашдаьд, хIаьта 1987 шера 1 ах шера 97,9 процент мара кхоачаш ца даьча.

Продукци лоаттаяра декхараш кхоачашдинзар 5 предприяте. Цар дIа ца луш йисай 260 эзар сома маьха продукци, цох Ассински консервни заводо 99 эзар сома маьха, СурхотIарча укупорочни изделей заводо 31 эзар сома, Грозненски консервни заводо 132 эзар сома маьха.

1987 шера 1 ах шера хинначул промышленни производства боарам 13,7 процент лакхбеннаб, къахьегама овсарле — 13,4 процент.

КХАЧАН ПРОМЫШЛЕННОСТА ЭГГАРА КЕРТТЕРА ТАЙПАШ ХЬАДАРА ДАННЕШ УКХ ТАЙПАРА Я:

	1988 шера 1 ах шера хьадаьд	План кхоачашъяра процент	1988 шера 1 ах шу 1987 шера 1 ах шера проценташ-ца
Дулх, паччахьалкхен ресурсашцара 1 категоре субпродукташ а йолаш, тоннаш цунца:	7918	100,3	110,9
коа тIарча оалхазарий дулх, тоннаш	2494	89,2	113,1
колбасни изделеш, тоннаш	3034	104,6	99,2
Паччахьалкхен ресурсашцара хьайбай даьтта, тоннаш	316	111,3	92,4
Паччахьалкхен ресурсашцара хьаьна нахча, тоннаш	1153	108,8	119,9
Паччахьалкхен ресурсашцара шура а лоархIаш мерзача шурий продукци, тоннаш	41967	99,9	111,8
Генарий даьтта, тоннаш	2389	140,5	—
Консерваш, млн. усл. банкаш	68,7	106,1	118,3
Сомий сокаш, млн. усл. банкаш	49,2	110,5	123,6
Минеральни хий, млн. ах литраш	13,7	105,1	96,6
Алкогольни доаца малараш	502	106,4	145,1

1988 шера 1 ах шера соахка цу хана хинначул 21,2 процент кIезигагIа арахийцар ликеро - къаракъа продукци, хIаьта чхьагIара продукци 1,2-зза дукхагIа яьннай.

Агропромышленни комплекса материально-технически база

Хьалхарча ах шера агропромышленни комплекса предприятешка дикка дукха техникеи минеральни удобренеши кхьачар, Агропромышленни комплекс дегIайоалаярга цу юкъа дIаяхийта капитальни вложенеш 52,3 миллион сом хилар е ах шера оттаьча лимита 84 процент. Цу средстваех юрта боахам дегIабоалабара пайда ийцар 49.6 миллион сомах, цох 14,9 миллион сомах мелноративни гIишлош еча а эцаш. Хьал а яь болх бе йолаялийтай 1,4 эзар бежанна, 0,5 эзар хьакхийна, 10 эзар коа тIарча оалхазара йола помещенеш, цхьан ханна 1,0 эзар тонн чуоттаергьйола йол лоаттаю кхоалленаш, 3,3 эзар кубически метр йола силосни сенажни гIирсаш.

Капитальни гIишлош хьалъяр

Паччахьалкхен централизованни капитальни вложенейн предприятей а организацей а фондай средствайн чотагIа 1988 шера 1 ах шера болх бе йолаялийтай 78,4 миллион сома мах бола керттера фондаш.

98,4 миллион сома паччахьалкхен централизованни вложенеш караерзайир е цу юкъа оттаьча лимита 81 процент. Предприятешен организацешен 75,5 миллион сома, йолча шоай средстваех, пайда ийцар капитальни вложенешта юкъе цар лоаца дакъа 43 процент да.

1987 шера 1 ах шера хинначул гIишлон - монтажни организацей подрядни балхий боарам 8 процент кIезигагIа хилар.

БIарчча хьайийцача гIишлон организацей подрядни балхий план 95 процент кхоачашйир.

	1988 ш. 1 ах шера баь болх, млн. сомаш	План кхоачашъяра проц.
Нохч-ГIалгIай гIишлон управлени	26,1	81
«Грозтрубопроводстрой» трест	13,6	104
НГIАССР Минводхоза подрядни организацеш	2,9	104
«Чеченингушводстрой» гIишлон управлени	12,4	102
«Чечингагропромстрой» объединени	17,3	91
«Чечингражданстрой» трест	6,6	92

Коллективни подряда хьалашка болх беш я республика езткъе шиъ гIишлон организаци. Хьалха а санна дIадаккханза да капитальни вложенеш екъаш йохаелга, керттера фондаш производственни мощносташ болх бе йолаялийтара планаш кхоачашъяьяц.

Боахама хьисапе деча балхий боарам меллашха лакхлу. Уж балхаш 5.3 миллион сома маьха мара даьдац, вешта аьлча шера лимита 26 процент.

Транспорти бувзами

Къулбаседа - Кавказски машиннаькъа Грозненски отделене 1988 шера 1 ах шера мухь тIаботтара план 98,4 процент мара кхоачашъянзар. Мухь дIабахьара заданеш 94,6 процент кхоачашъяьй. 1988 шера 1 ах шера вIашагIа а теха дIаяхийтай 6,8 эзар еза-етта поезд, соахкарчул 22,9 процент дукхагIа. Царца дIабихьаб 3.8 миллион тонн мухь. ТоIIабаь мухьа тIаботтара чотагIа мукъаялийтар 3,3 эзар вагон, 1987 шера 1 ах шера хиннарел 49,0 процент дукхагIа. Вагона оборота план 99,1 процент кхоачашъяьй, мухь кхухьача вагоний балха овсарле 1987 шера 1 ах шера хинначул 8,8 процент йоккхагIа я. Локомотивай балха овсарле соахкарчул 2,8 процент лакхагIа я, бакъда, цу хьокхама хьакъехьа план кхоачаш-м яьяц. Поездий скорость лохагIа я. Пассажирашта гIулакх деча кхоачамбоацараш да, поездаш тIехьаюсаш, новкъа мухь боабеш моттигаш я. Машиннаькъа подъездни наькъашка мухь тIаботтара, тIера Iобаккхара балхаш массаза а дахац нийса вIаштIехьа предприятешен организацешен. Юкъара пайда эцара автомобильни транспортаца 1988 шера 1 ах шера 5.7 миллион тонн мухь дIабихьаб. 1987 шера 1 ах шера хинначул 7,4 процент кIезигагIа дIабихьаб мухь. Автобусащцеи таксешцеи пассажираш дIаккхувлара валови доходий план 97.6 процент мара кхоачашъяьяц. ДIадахача шера хинначул доходаш 2,1 процент лохъеннай.

Бувзама производственно-технически управлене предприятеша бувзама продукце боарама план 101,6 процент кхоачашъяьй. Тарифни доходий хьакъехьа — 101,2 процент. Бахача наха 4,7 миллион сома маьха гIулакхаш даьд.

Бахача наха гIулакхаш дара план 101,1 процент кхоачашъяьй. Городскойн юртарча моттигеи бувзама средстваш дегIайоалаяра оттаяь заданеш кхоачашъяьяц.

Городскойн юртарча моттигеи керттера телефонни аппараташ хилийтара задани отчетни ха чакхйоалаш 96.4 процент мара кхоачашъяьяцар.

Радиотрансляционни точкаш оттаяра план 100,3 процент кхоачашъяьй.

Телефон оттаяра яь заявкаш кхоачаш ца еш дикка дукха я.

Почтови отправленеш дIа ца кхоачаш йовш, корреспонденцеш ханнахьа дIа ца кхоачийташ моттигаш я.

1988 шера 1 июль тIа кхоачаш республике баха нах 1253 эзар саг хилар.

Республике болх беча берригача наьха бетта юккъера лаьрхIача цхьан сага сих доагIа алапи 182 сом хилар: промышленносте — 184 сом, гIишлон - монтажни балхаш тIа — 217 сом, бурув деттача — 416 сом. 1987 шера 1 ах шера хинначул бетта юккъера доагIа алапи 6,2 процент дукхагIа хилар.

Итт шу а кхы хьалхагIа а хьожадаь хинна болхлой, гIулакхерча наьха, цар дезалий пенси дIахо а дукхагIа хилийта 1988 шера 1 январе дენз лакхдир итт шерал кIезигагIа йоацача хана пенси ийдеча колхозий членийн цар дезалийн эггара зIамагIдола пенсеш.

Медицински гIулакх тоадара тIаерзаяь мероприятеш дIайихьар. Унахошта луча кхачан, медикаменташ, эцара, унахцIенон учрежденешка оборудованни инвентари хилийтарга йохийтача расходий нормаш лакхъяьй, кхаь шерага кхаччалца долча бераштa дарба дара мах боацаш медикаменташ тела оттадаьд. Цамогаш долча берага хьожа ха 14 денга кхаччалца йIаьхъяьй.

УнахцIено лоараяреи социальни Iалашони учрежденей болхлой алапи этапашха дIахо лакхдеш да.

Къахьегарах доагIар далара кердача хьалашка доахаш да халкъа боахама производственни доакъош. 1988 шера 1 май тIакхоачаш къахьегамах доагIар далара кердача хьалашка ваьккхав 108,6 эзар саг е цу хьалашка баха безача берригача болхлоехи гIулакхерча нахахи 46 процент.

Бой дола бераши да-нана хьожаш доаца бераши материальни дикагIа Iалашдеш гIулакхаш дир.

Баха нах товаращцеи деча гIулакхащцеи Iалашбар

Общественни кхача а болаш паччахьалкхени кооперативни розничи товарооборота боарам 442,5 миллион сом хилар, дIадахача шера цу хана хинначунца вIаши нийсдича маьхаш 3 процент дукхагIа хилар.

Общественни кхача а тIехь бIарчча хьанийцача республике розничи товарооборота паччахьалкхен заказ хьалхарча ах шера 95 процент кхоачашдаьд.

Розничи оборота структуре хувцамаш хиннад. 1988 шера хьалхарча ах шера дIадахача шера цу хана дехкачул тоъал дукхагIа дехкад алкогольни малараш.

ПАЧЧАХЬАЛКХЕН КООПЕРАТИВНИ ТОРГОВЛЕ КХАЧАН КЕРТТЕРА ТОВАРАШ ДОХКАР

	1988 ш. 1 ах шу 1987 ш. 1 ах шера проц.
Дулхи коа тIара оалхазараши	92
Колбасни изделеш	98
Чкъаьрий	106
Хьайбай даьтта	93
Фуаш	107
Шекар	78
Кондитерски изделеш	107
Маргарин	101
Нахча	92
Алкогольни доаца малараш	120
Сомийн баьцадаарийн сокаш	101
Коартолаш	99,8
Баьцадарараш	99,1

Кхоачаш ца деш дисад бахача наьха дуккха тайпа швейни, трикотажни изделеш, кога гIирс, гIишлон материалаш эшара хьашташ. Эцархошта ма еззара яц товарий ассортименти дикали.

Моттигерча промышленноста предприятеша деннад 31,6 миллион сома маьха халкъа эша товараш, дIадахача шера цу хана денначул 23 процент дукхагIа.

Бахача наха даь массе тайпа гIулакхаш хилар 57 миллион сом мах болаш, дIадахача шера цу хана хинначул 18 процент дукхагIа. ГIулакхаш дара план 93 процент кхоачашъяьй. Ма йоаггIара дегIаянзар цхьайолча предприятей гIулакхаш дара сфера.

Маьхах гIулакхаш дара план дикка кхоачаш ца еш йитар Къулбаседа - Кавказски машиннаькъа Грозненски отделене, «Грознефтеоргсинтез» объединене, «Чечингавтотранс» объединене.

Бахача наха 18,5 миллион сома маьха гIулакхаш даьд, дIадахача шера цу юкъа даьчул 23 процент дукхагIа, бакъда, ах шера план кхоачашъяьяц.

Быта служба предприятеша боахам лелабара кердача хьалашка болх бешие а хIанз а ледара юкъейоалаю хозрасчет, бригадни подряд, договорни система.

Нах чубаха цIеноn хьалдари социально-культурни дегIаахари

Паччахьалкхен централизованни капитальни вложенейн предприятей фондайн чотагIа хьалдаь даьхад 37,7 эзар квадратни метр хула нах чубаха цIенош. царех предприятейн организацейн фондай средствай чотагIа 12,3 эзар квадратни метр а долаш. Нах чубаха цIенош хьалдаь дахара ах шера план тIехкхоачашъяьй. Бакъда, нах чубаха цIенош хьалдаь дахара план кхоачашйинзар: «Чеченингушводстрой» гIишлон управлене, НГIАССР Министрий Советерча УКС-о.

1988 шера 1 ах шера хьалдаь даьха цIенош шера плана 20 процент хилар, амбулаторно - поликлинически учреждененеш — 19, больницаш — 85, школе даха ха йоацача берий учреждененеш — 9, клубаши культура цIеноши — 16 процент.

Республике тайп-тайпара дешар Iомадеш деша вагIаш 403.0 эзар гаргга саг ва, 1987—88 дешара шера ялх шерагара денз берашта дешар хьеха доладир.

Школе даха ха йоацача берий учрежденешка кхедеш-кхетадеш 40 эзар гаргга бер дар е йоагIаш йола ха йолча берех 27.6 процент.

Лакхерчеи юкъерча лаьрхIачеи дешара заведенешка дешаш хилар 27,8 эзар студенти дешархон. Финансированe ерригача моттигий чотагIа болх бе йолаялийтай 192 дешархочоа моттиг йола юкъарча дешара школа, 140 моттиг йола деша даха ха йоацача берий учреждененеш. Юкъарча дешара школаци деша даха ха йоацача берий учреждененеши болх бе йолаялийтара план кхоачашъяьй.

Бахача наха медицински новкъостал деш хилар 3,5 эзар гаргга лори 9,7 эзар юкъерча медицински персонала саги.

Къулбаседа Кавказа экономически районе бахача нахах 100 эзар сага юккъера кхоачачул цкъаи ахаззен кIезигагIа лораш кхоач республике.

ДукхагIа хиннай больницеши амбулаторно - поликлинически учреждененеши. Хьалхарча ах шера болх бе йолаялийтай 330 маьнги бола больницеш, сменагIа 220 саг воагIа амбулаторно - поликлинически учреждененеш.

300 моттиг йола клубни учреждененеш болх бе йолаялийтай.

ЦIенхаштта чIоагIъе езаш я медицински учрежденей материально - технически база.

Гонахьара Iалам лорадар

Атмосферни фои Iамарчи кIезигагIа бIех лургдола, лаьттах, хих, хьунах, минеральни ресурсех рационально дукхагIа пайда эцаргбола гIулакхаш деш хилар предприятешкеи организацешкен. Хьалхарча ах шера феца дIайийна бIеха вещесташ 20,0 эзар тонн гаргга е 7,5 процент кIезигагIа хилар. БIеха вещесташ кIезигагIа арахийцар «Грознефтеоргсинтез» ПО, «Грозэнерго» РЭУ предприятешка, «Красный молот», цементни заводашка, кхы цхьайолча предприятешка.

Гонахьара Iалам лорадарген Iалама ресурсех рационально пайда эцарген деррига а дIадахийтар 2,5 миллион сом хилар, из хул капиталовложенейн шера йолча лимита 28 процент. Дуккхача йIаьххача хана еш я «Грознефтеоргсинтез» ПО очистни сооруженеш.

Республика цхьайолча районашкара экологически хьал хIанз а низкъала да.

СТАТИСТИКА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ УПРАВЛЕНИ

МОСКОВСКИ ОБЛАСТЬ. ДIадахача шераца нийсдича ялхазза дукхагIа пайда баьб Бутовски гIишлон материалаш еча комбината. Арендни подряд — иштта оал лоацаьча юкъа мугIарерча кIезига рентабельни производства коллектива къахьегама овсарле лакхъеча, товарни продукци арахецача хьалха вIалла ца баьккхача бесса толам баккха новкъостал даьча аьннар хулача аьлхах.

Комбината директора Бочаров Михаила хетачогIа, арендни подрядах хозрасчета кхоалагIа модель хила йиш я. Цун дикадар — предприяте хозрасчетни пайда хьабара йола керда порядок, из дIахьа бекъара нормативаш тIа ца эцаш йита таро хилар. Предприяте болхлой пайда хьакхолларцара безам, из дIа-хьа бекъарцара, дукхагIа хилийтарцара бехктокхам дегIаух. Арендни подряда хозрасчета совленаш дегIакхувл. доалахьен паччахьалкхен формай доазонашка из кIоаргъю.

Хьалха санна — 400 гаргга саг балха воаллача предприяте къахьегама овсарле 37 процент лакхъеннай.

Тахан комбинате хьинаре реконструкци еш латт, цул совгIа, миллион сом гаргга ахча паччахьалкхен кисара а ца дохийташ, коллектива хьадаьккхар дохийт.

Жилсоцбанка Московски областной отделенена чуйоагIача Ульяновски отделене хьаллаьцар комбината инициатива. Банко шийна дIатIайийцар лоацача хана а дуккхача хана а кредиташ телалга, производственникашта финансировани яра льготни режим, кхыдола финансови хьашташ Iалашделга. Банка отделене заведующи комбината къахьегама Совета юкъейоагIа.

Къахьегама коллектива совета стабильноста а толама а гаранти гу гибки производстваца а сбыта рынок Iомаярца а. Укхаза кирпишк хьаярца цхьана дунен тIа шоаш моргаш кхы йоаца йоагаш йоацача материалех панелаш арахецара кийчо еш я, хьу чакхъяхара цеха оборудовани эцаш латт. Комбината кердача продукцена теркам тIаззаб цхьайолча доазол дехьарча фирмаша.

Тахан затраташта духьала мероприятеш чакхъяхар, планал тIех пайда бар бахьан долаш къахьегама коллектива совета социальни дешаех керда решенеш тIаэцара йола таро хьахиннай. Масала, производстве болх беш бола къахьегама ветеранаш квартирах доагIар а подоходни налог а дIатела ца езаш мукъабаьхаб, отпуске мел водачоа материальни гIо-новкъостал ду, кагирхой клуба, кхачан пункташта, бытовкашта реконструкци еш латт.

СУРТА ТIА: кирпишк дIанийсъераш Н. Зенини В. Абрамови (аьттехьа).

Н. МАЛЬШЕВА сурт. ТАСС фотохроника.

Перестройкера хьа позици

ИСТОРИ ДОВЗА

Дукха ха йоаццаш Свинцов Алексей Степановича 80 шу даьлар. Мехкдаьтта промышленностаца биографи ювзаеннaчарех цаI ва из. Хьинаре къахьегарах шиъ Ленина, Октябрьски революце, Къахьегама ЦIеча Байракха, «Знак Почета» орденаш, медалаш йоахк цун наькха тIа.

Ше мел вах общественни вахаре дакъалоацаш хьавоагIа из. Пионерски организаци хьахиннача шера барабанщик хилар цунах. ТIехьагIо Ленински набoрагIа комсомоле эттар. 1930 шера денз коммунист ва. Ханна воккха вале а, тахан а партийни порученеш кхоачашъю цо. Иштта дувц Алексей Степановича шийх, ханах, перестройках.

— Са ханарбараша доаккхал ду вай мехка хиннача дуккхача лоархIамеча событей доакъашхой шоаш хилара. Индустриализаци, хьалхара пятилеткаш. Сийлахь-боккха Даьхен тIом, эрий ихка лаьтташ сомадахар, космос тахкар — тхона яйна а оаха дакъа лаьца а цхьа оагIув я. Тхона яйна вож оагIув я. Советий Iаьдал эттача хьалхарча шерашка хинна перегибаш, 30 — 50 шерашка хинна репрессеш, 60—70 шерашка хинна застой. Цу дерригнех чакхъдаьннад тхо.

Къаьнарча коммунисташа къоабалдеш тIаэц тахан вай вахаре хулаш латта хувцамаш.

Къахьегам байзар сона зIамига волча хана. Дийтта шу даьннача хана цIер-машиникъ булаш вар со. Из дар мецача ткъоалагIча шерашка. Казенни даар теларах из хала болх, аз мо, дуккхача кхувш доагIача бераша а бора.

Ха хала яр. Бакъда, кулгаш Iохийца лелацар тхо. Общественни гIулакхашта дIабала низ корабоагIар. ХIара дийнахьа предприятей територеш тоайора, пенгазеташ арахецар. Сакъердаме, ира собранеш йора. Комсомолец волча хана массехка кружока юкъе дакъа лоацар аз.

Крекинг-заводе, ЦIеча Эскаре гIулакх даь ваьннaчул тIехьагIа, буденовски шинель тIаювхаш вера со. Дукха ха ялалехьа цеховой партийни организаце секретарала хержар со. Цу хана хьалхара пятилетка яр. ТIехьагIо дIаболабелар стахановски болам а.

ДагадоагIа, ерригa мероприятеш болх йистебаьннaчул тIехьагIа вIаштIехьйоахар. Партвзносаш дIа ца ялархи собране коммунист цаваравхи дувцалга а яцар. Тахан цецвоал со, собранеш ахаш коммунисташ боацаш дIакхаьхьарах, дуккхача хана денз партийни взносаш дIа ца яларах. Берригa болх каьхаташца бу вай. Наьха хьашташ дицденнад.

Коммуниста вIалла бокъо яц, дукха хиларах, царца хийра хила. Цунах тхо дицлацар Сийлахь - боккхача Даймехка тIема хана. Цу хана крекинг - завода директор вар со. Хала дар Завод цкъа вIашагIъяьккха (эккхийта лаьрхIа яр из), юха метта оттае йинзар. Сон парторг Сержиев Василий Петровичи, кхыбараш санна, предприяте ко казармашка дахар. Наха этта хьал кхетадора, низ ца кхобеш къахьегар.

ТIеххьарча 21 шера, пенсе вахалехьа, аз болх баьб А. Шерипова цIерагIча мехкдаьтта чакхдоаккхача заводе. Тахан а цигарча партийни организаце учете латт со. Цо дIахьоча балха юкъе аз а дакъалоац.

Вай предприятей, цар коллективай сийлен биографи я. Дика хургда таханарча кагирхошта цар истори хайча. Массехк шу да предприяте ветеранаша къахьегама а сийлен а музей хьаелла, яхаш, дехар ду. Цу музейна лаьрхIа дукха лоархIам бола материалаш гулъяьй хIанз кхелхача З. Н. Хачатуровас. Тайп-тайпарча инстанцешка каьхаташ язду цу хьакъехьа учетно-курсови комбината мастера В. А. Бороденкос. Бакъда, гIулакх хувцалуш дац. МегаргIйола фусам кораягIац е музея заведующи лаха магац, яхаш, юкъагIдисад дерригa.

Эггара нийсагIа йола рецепташ яла хала да. Бакъда, дукха ха я, аьнна, хет сона, парткомий, профкомий, советски, боахама органий штаташ кIезигъе еза.

XIX Ерригсоюзни партийни конференце перестройка дIаяхьара керда наькъаш хьийхад. ХIаране декхар да, укх бехктокхамеча хана шийгара доагIар ма хулла дикагIа кхоачашдар.

ДIаяздаьр З. АЮБОВ.

Школьни реформа— массане юкъара гIулакх

ШКОЛАЙ— ДУКХАГIА ТЕРКО

Нохч - ГIалгIай АССР-а хьехархой группа Германски Демократически Республике яхача хана, Берлине а кхыча моттигашка а бахача нахаца халкъа образоване, социальни хьалех лаьца къамаьл хиннад.

Туристий группана кулгалдеш хиннача просвещене болхлой профсоюза райкома председателца Л. Даейвайца вIашагIкхийтта хиннав тха штате воаца корреспондент М. ФРОЛОВ.

— Любовь Бексултановна, хьадувцал шоаш дахача хьайна хийттачох.

— 12 дийнахьа тха группа ГДР-е хилар. Цига зеденнараш дукха да. Мохк бовза доладелар тхо Берлинера. 1945 шера из миштa хиннаб вайна ховш ма дий. ХIаьта тахан Берлин чIоагIа хувцаеннай дикагIча оагIорахьа. Керда хьалдаь цIенош, спортивни сооруженеш, школаш, поликлиникаш, кхыйола гIишлош я.

ЧIоагIа теркам тIаозаш я Александерплатц яха майда ший безамеча гIирсашца (хьехархой ЦIа, конгресс — халле зал, «Урания» яха колонна йола машара сахьат, кхыяраш) Ленинплатц яхача майдан тIа латт Советски скульптора Н. В. Томске 1970 шера хьакхелла 17 метр лакха дола В. И. Ленина оттадаь памятник.

ЦIаккха а йицлургъяц уж еза моттигаш. БIарга мел дайнараш дувцалургдац, уж дукха да. ХIаьта са дувца безам ба мемориальни хьуи Советски Эскара бIухошта дегIа памятники долаш йолча Трептов-паркаха лаьца. Вежарий кашамашка Берлин йоаккхаш вийна дIавелла воал 5 эзар советски бIухо. Памятни зала чу Iаьржача гранита кIийлен тIа латтача дошо тIоаргацилга чу улл бIухой цIераш тIайола пергаментни книжка.

Берлине яха а ца Iеш, группа хилар Галле, Гере, Карл-Маркс-Штадте. ДIа мел кхаьчача тхо цецдувлаш яр цигара цIена моттигаш, скверaш, паркаш, улицаш.

— Вай республика просвещене болхлойн берий дайноанойн ГДР халкъа образовани йовза безам болаш ба. Дувцал тхона цох лаьца.

— ГДР-а халкъа образоване система нийсса, де мел дезачун уйла еш оттаяь я. Цхьанне дечоа шоллагIвар юкъеэккхац, решенешта дублировани йиц, хIаьта а хIарвар ше шийгара доагIар довзаш ва.

Итт класс йистеяьккхачул тIехьагIа хIаравар шин шера кхы а деша декхарийла ва. 80 процент гаргга бараш ПТУ болх (укхаза цар Iомаю шоай хургйола профессеш), 20 процент дешархой абитуриентски классашка болх, цига царна лу эггара йизагIйола юкъера образовани, цо экзаменаш йоацаш лакхерча дешара заведенешка деша отта бокъо лу. ЯлхлагIча классера болалу абитуриентски классашка баха безараш хержа, царна чоалхане заданеш а тел. Хьехархойи, дай-ноанойи, берий общественни организацеши юкъе а йолаш, къоастабу цига гIоргбараш.

Гермсдорфа школа партийни организаце секретара Г. П. Виганта дийцар, — Соахка дийша баьннача 54 сага юкъера абитуриентски классашка 12 вахар, вожаш — шин шера йолча ПТУ.

Къаьстта белгалдаккха безам ба са бераш къахьега Iомадара гIулакх. Итт шерарча школе берашта профессеш Iомаяц. хIаьта массадола бер тайп - тайпарча общественни къахьегама юкъе эза да. Даьша - ноаноша бераш Iомаду хIамаш тега, бешамаш лелае. Промышленни предприятешка, гIулакх деча сферашка, юрта боахаме балхаш дара юкъеувз 14 шу даьнна бераш ахкана дешарах мукъабаьнна салоIача хана.

Халахете а, вай школашка дешархой боагIача бесса къахьегама юкъеувзац. Масала. Сунженски районерча школай коашка дIадегIа зизаш дац, лостам болаш берий спортивни майдаш яц. ХIаьта дешархой 24 бригадана юкъе 4 мара боахамий структурни подразделени яц. Иштта, бераш общественни къахьегама юкъеозача дукха кхоачамбоацараш да.

— ГДР-а школаех доашхаш дувцал вайна.

— Школашкарча балха тхо чIоагIа раьза хилар. Школаш йоккха яц (20 класс хиллал) цхьан классе ткъаь итт саг ва, смена цаI мара а яц. Дика тоаяь спортивни зал, дешара кабинеташ, мастерскеш я. Массанахьа цIена а лостам болаш а я.

Шеко йоаццаш дика я ГДР-е школаш. Цар толамаш дахара бахьан да хьехархой лакхара квалификаци йолаш хилар а, берашта цар теркам лаьгI ца болийташ лоаттабар а.

— Районерча школашка хьо каст-каста ма хулий, дувцал, мишта кхоачашъю цар школьни реформа?

— Бакъдар аьлча школашкара хьал чIоаггIа тоаде дезаш да, къаьстта терко е езаш я хьехархой кадраш. Цхьайолча школашкара хьехархой ледара кийчбаь, лоха культура йолаш, безаме боацаш, миччa тайпара снхагIа сахьаташ дIадахача сагота боацаш ба. Эггара кхерамегIа да уж шоай знанеш кIоаргъяра хIама деш ца хилар. Сога хьаттача уж санна бараш юкъера дIабаьхача бакъахьа хургдар. Цул совгIа, цхьабола директораш а ба цу балха боагIаш боацаш.

Дош иштта латт — перестройкаца нийсса гIа ца боахараш юстарбаха беза, хьехархо вале а директор вале а. Из дош къоастаде декхарийла я районо а керда хержа школашкара советаш а. СССР-а халкъа образоване Паччахьалкхен комитета председатела Г. А. Ягодина, школа совета бокъонаш ювцаш, белгалдаьккхар цу советий директора балха тIахьожам лоаттабе йиш йолга, из а моллагIа во болх беш вола хьехархо а балхара дIаваккха бокъо йолга. ХIаьта КПСС XIX Ерригсоюзни конференце цIаькха а белгалдаьккхар школа вай общества вахара лард а хинна дIаотта езалга.

ХIанз дукха ха йоацаш районо хиннача партийни собране баьча соцам тIа да: Сунженски районе цхьан шин школе шоашта директор харжа бокъо енна хилар. Из соцам парте райкомо хьаллаца безар.

Сога хьаттача, хьехархошта шоашта дикагIа довз шоай директор профессиональни мел кийчо йолаш ва, тIаккха царга хила еза-кх из харжа бокъо а.

Хьехархочун берашта кхетам бала а хьеха а бокъо хилча, директор харжа бокъо хила еза-кх цун. Сунженски районе Карабулакерча № 1 йолча школе ткъо шу хьалха хержар шоашта директор.

Из иштта хилча директора сий лакхлу.

— Школа реформах лаьца кхы фу ала безам бар хьа?

— Сона хетачогIа, школьни реформа толамаш хано дIадехача бесса дац материальни база, технически хьалаш эсала хилар бахьан долаш.

ЧIоаггIа теркам тIабахийта безаш ба школера кхетам балара болх. Из бакъдеш дар парте Сунженски райкома дукха ха йоаццаш хиннача Пленуме дийцар. Цига дийцар цхьабола дешархой бехктокхаме а ца хеташ дIаяхача заманцара негативни оамалаш лелаеш, националистически психологи йолаш хиларах. Цу негативни гIулакхашта хьехархой бехке хинна а Iац. ХIама ше доаггIача хила деза. Районерча цхьан школе цхьаккха тайпара, къахьегама, эстетически, физически кхетам балара хьалаш дац. ТIаккха шин сменагIа дешаш бераш а да.

Школана перестройка яра общественносто, къаьстта базови предприятеша теркам тIабахийта беза.

Къаьстта дакъа кхоач цу гIулакхах халкъа образоване отделагеи, профсоюза райкомагеи. Цар тIахьожам лоаттабарал совгIа, квалифицированни новкъостал де а деза хьехархой творчески балха, къаьстта саг кхетаме хьалкхевара.

ОВСАРЛЕ ЛАКХЪЕННАЙ

«Грозэнерго» яхача районни энергетически управлене сетевой предприятей генеральни подрядчик я «Дагсельэлектросеть» треста № 66 йола механизированни колонна. Цун кулгалхо Имаев Наурды ва.

Мехколонна коллективо вай республике чакхдоах электропередачай линеши трансформаторни подстанцеши хьаяра балхаш. ДIабахача ялх бетта 35 километр дIоахал дола цу тайпара линеш яхкай, 31 подстанцена монтаж яьй. Планал совгIа даь балхаш 272 эзар сома да. Цул совгIа, цу юкъа къахьегама овсарле 17 процент лакхъеннай.

Хьалхалаттаращца я А. Мятинина, А. Изгурске кулгалду участкаш, бригадираш Б. Байзулаев, В. Смирнов керте латта бригадаш. Хьинар ца кходеш къахьег автобура машиниста Я. Цакаева, крановщика М. Асабиева, водители А. Вакаева.

Х. СУРУДЖАНЦ.